

## KELİME ÖĞRETİMİ

### Teaching Vocabulary

**Halit KARATAY**

Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi ABD Elmek:  
halitkaratay@gazi.edu.tr

#### ÖZET

*Sözlü ve yazılı iletişimde özellikle anlama ve anlatma temel dil becerilerinden olan okuma ve yazmayı, hatta dinleme ve konuşma alt dil becerilerini de etkileyen faktörler arasında kelime hazinesinin önemli bir yeri vardır. Anlama ve anlatma temel dil becerilerinin etkin kullanımı kelime hazinesine bağlıdır. Bu bağlamda öğrencilere kelime kazandırma, hem ana dilini edindirme sürecinde hem de onu etkin kullanmada önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada kelime öğrenmenin önemi üzerinde durularak ana dili ders kitaplarında bu güne kadar kullanılan ve olması gereken kelime öğretme etkinlikleri üzerinde durulmuştur.*

**Anahtar Kelimeler:** “kelime hazinesi, kelime çalışmaları, kelime öğretimi, kelime öğrenimi”

#### ABSTRACT

*Oral and written communication skills especially understanding and expounding main language skills effected by and depend on vocabulary. Teaching and learning vocabulary is very important phase in language obtain. And using language skills effective depend on wealthy vocabulary. By that study aimed to do well upon vocabulary teaching and learning and also, Turkish course books are evaluated.*

**Key Words:** “vocabulary, vocabulary exercises, teaching word, learning word”

## Giriş

Bütün olarak dilin bünyesinde yer alan kelimeler, herhangi bir nesnenin veya nesnelere bütünün anlamını soyut veya somut olarak karşılar. Kelimeler, kavramların bazen önemli bir parçası bazen de kendisidir. Ses (fonoloji), anlam (semantik), dizim (sentaks) ve biçim (morfoloji) yönü olan kelimeler konusunda çeşitli tanımlar yapılmıştır. Konuyla ilgili olarak literatürde, kelime yerine ‘sözcük’, kelime hazinesi yerine ‘kelime dağarcığı’ gibi terimlerin de yaygın olarak kullanıldığını ve her iki tercihin aynı anlama geldiğini belirtmekte yarar vardır.

Türkçe Sözlük’te kelime, “anlamı olan ses veya ses birliği, söz, sözcük (Türkçe Sözlük:1264).” olarak tanımlanır. Korkmaz, kelime kavramını hem şekil hem de anlam yönünden ele alarak ona daha detaylı bir tanım yapar. Ona göre kelime, “bir veya birden çok heceli ses öbeklerinden oluşan, aynı dili konuşanlar arasında zihinde tek başına kullanıldığında belli bir kavrama karşılık olan somut veya belli bir duygu veya düşüncüyü yansıtan soyut yahut da somut ve soyut kavramlar arasında ilişki kuran dil birimi”dir (Korkmaz, 1992: 100). Kelime, tecrübelerimizin hafızada depolanmış hâlidir. Bu depolanan tecrübeler kendi düşünce ve hareketlerimizin sonucu oluşmaktadır. Harris ve Spay kelimeleri “ifade edici” ve “alınan” olmak üzere iki grup altında toplamaktadır (Akyol, 1997:46-47). Buna göre alınan kelimeler, okuma ve dinleme yoluyla kazanılır; konuşma ve yazma becerilerinin kullanılmasında ise ifade edici kelimelerden yararlanır. Kantemir, (1997: 178) sözcüğü, “anlam taşıyan ve cümlenin kurulmasında etken rol oynayan ses ya da sesler topluluğu” olarak tanımlar. Duyu organları aracılığıyla zihnin dıştan algıladığı nesnelere ve imgelerin dille ifade etme ihtiyacı, ses, sözcük ve kavramları doğurmuştur. Sözcük ile kavram arasında sıkı bir ilişki vardır. Sözcük, söylendiğinde onu karşılayan kavram aklı gelir. Bunların oluşması için de nesnenin beyinde tasavvurunun bulunması ve bunu ifade eden bir sözün olması gerekir (Alperen 2001: 39). Böylece beyindeki imge, nesne ve kavramlar, sözcükler yoluyla dile getirilmiş olur. Kelimeler, düşünsel veya simgesel olan varlık ve kavramların ses ve yazı olarak karşılığıdır. İnsan, soyut veya somut varlık ve kavramları hafızasında depolarken her zaman bunların karşılığı olan simgeleri kullanır. Simgeler yerine göre

ideogramları, yazının icadıyla sözlü ve yazılı dilde ses, hece ve kelimeleri meydana getirmiştir.

Duygu ve hayal bir yönüyle düşünce ise de tamamıyla kelimelere dayanır. Dolayısıyla bir insan ne kadar çok sözcük biliyorsa, düşüncesini o kadar çok geliştirmiştir. Çünkü “her sözcük insan zihnine kavram olarak yerleşir. Bu nedenle insan, kavramlarla, yani sözcüklerle düşünür.” (Özkırımlı 1994: 111). İnsanlar söylenenleri ve yazılanları anlamak, duygu ve düşüncelerini bir başkasına aktarmak için sözcüklere ihtiyaç duyarlar. Anlama ve anlatma temel dil becerilerinin etkin kullanımı ile sözcük dağarcığının zenginliği arasında yakın bir ilgi vardır. Sözcük dağarcığının zayıf veya zengin olması, hem anlama hem de anlatma yeteneğini etkilemektedir. Buradan hareketle insanların birbirlerini anlamasında sözcüklerin önemli bir işleve sahip olduğu sonucuna varılır. Bu durumda, aynı dili kullanan insanların sözcük dağarcıklarının da aynı veya birbirine yakın seviyede olması gerekir. Sözcük dağarcığını oluşturan unsurlar, sadece kelimelerden oluşmaz, bunlara öğrenme ortamlarında öğrencilerin karşılaştığı kelime grubu şeklindeki atasözlerini, deyim ve deyişleri de eklemek gerekir.

İnsanın düşünce dünyasını saran simgeler ve onların yerini tutan kelimeler, sözlü ve yazılı iletişim sürecinde düşünme, kavrama, karar verme ve tepkide bulunma gibi süreçleri harekete geçirmektedir. Başka bir deyişle kelimeler, günlük hayatta yazılı ve sözlü iletişimin olmazsa olmazlarıdır. Düşünme süreçlerinin, anlama ve anlatma temel dil becerilerinin etkin kullanımı zengin kelime hazinesi, başka bir ifade ile sözcük dağarcığına bağlıdır.

### **Amaç**

Bu çalışmanın amacı, ilköğretim ikinci kademe Türkçe dersi kitaplarında dile dair öğrencilere kazandırılması amaçlanan kelimelerin hangi etkinlikler aracılığıyla öğrencilere öğretilmeye çalışıldığını ve bu etkinliklerin dışında daha başka hangi etkinliklere yer verilmesi gerektiğini tespit etmektir.

## Yöntem

Araştırmada, olguların betimlemesi hedeflediğinden, betimsel alan araştırması yöntemi kullanılmıştır. Kelime öğretiminde alışılan gelen ve kullanılması gereken teknik ve etkinliklere ulaşmak için literatür tarama yoluna gidilmiştir. Ana dili ders kitaplarında kullanılan kelime öğretimi teknik ve etkinliklerini belirlemek, konuya daha geniş bir perspektiften bakabilmek için araştırmanın evreni, 2001-2002, 2002-2003 ve 2003-2004 eğitim-öğretim yıllarında Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nca, İlköğretim II. Kademedede, Türkçe dersi kitabı olarak kabul edilen 13 yayınevini 6, 7 ve 8. sınıf ders kitaplarından oluşturuldu.

### 1. Kelime Hazinesi

Bir insanın kullandığı sözcüklerin tümüne sözcük dağarcığı denir (Vardar 1998: 190). Sözcük dağarcığının, insanların söylenenleri anlamasında ve duygularını, düşüncelerini anlatmasında önemli bir işlevi vardır. Sözcük dağarcığı, bireyin öğrenme yaşantısı sonucunda bellekte depolanan birikimi ifade etmektedir (Güleryüz 2002: 13). İnsan kelime ve kavramlarla düşünür, zihninde tasarladığı durumu sözcük veya söz öbekleriyle ifade eder. Dört temel dil becerisi olan okuma, yazma, konuşma ve dinlemenin bireye kazandırılması ile bireyin bu becerileri aktif olarak kullanabilmesi, edinilmiş zengin sözcük dağarcığı ile yakından ilişkilidir. Kelimeler düşüncelerimizin zenginleşmesini, maddî ve manevî kültürümüzün gelişmesini sağlar. Kelime dağarcığında var olan eksiklik, bireyin herhangi bir düşünceyi anlamasını; hissettiği veya anlamlandırmaya çalıştığı durumu anlatmasını engelleyen bir sorun olarak çıkar. Kelimeler, kavramların oluşmasında ve kazanılmasında birer semboldürler, zihnî gelişimin sağlanmasında da önemli rolleri vardır. Bu bakımdan insan için kelime kazanımının, dil gelişimi açısından, önemi büyüktür. “Her kelime ve kavramlar silsilesi insan için birikim ve tecrübe demektir. Kazanılan kelimelerin sayısı arttıkça bir servet meydana gelecek ve insanı insan yapan ve onu diğer canlılardan üstün kılan dil ortaya çıkacaktır (Tosunoğlu, 1998)”. Sözcük

dağarcığı üzerine yapılan araştırmalar insanın iki türlü sözcük dağarcığı olduğunu ortaya koymuştur.

1. Etkin veya aktif sözcük dağarcığı,
2. Edilgin veya pasif sözcük dağarcığı.

Birinci tip sözcük dağarcığı, insanların günlük hayatta kullandığı, ikincisi ise insanların anlamını bildiği; ama kullanmadığı sözcüklerden oluşmaktadır (Gülyüz 2002: 13). Birbirinden farklı olan pasif sözcük dağarcığı ile aktif sözcük dağarcığındaki sözcük sayısı da birbirinden farklıdır. Bu farklılık anlama ile kullanma esnasında ortaya çıkar, “anlama düzeyinde kullanılan sözcük sayısı çağrışımla anlama yapıldığı için sürekli olarak kullanma düzeyinden daha fazla olmaktadır (Yalçın, 1997: 59). Buradan hareketle bireyin anlama dil becerisini işletirken pasif söz dağarcığını; anlatma dil becerisini işletirken ise, özellikle sözlü iletişimde, aktif söz dağarcığını kullandığını söylemek mümkündür.

Amerikalı öğrenciler üzerinde 1958’de yapılan bir araştırma sonucunda, 6 yaş çocuklarının etkin sözcük dağarcığının 2600, edilgin sözcük dağarcığının 14700; 10 yaş çocuklarının etkin sözcük dağarcığının 5500, edilgin sözcük dağarcığının 34300; 14 yaş çocuklarının etkin sözcük dağarcığının 8500, edilgin sözcük dağarcığının 62500 olduğu belirlenmiştir (Göğüş 1978: 24). Bu araştırma sonuçları, bireylerin edilgin sözcük dağarcığının, etkin sözcük dağarcığından daha fazla olduğunu göstermektedir. Harris ve Sipay’a (1990;512) göre kelime sayısını tespit çalışmaları sadece yaygınlık üzerinde durmaktadır. Kelimenin yaygın ve genel bir şekilde kullanılan hâli, örneğin savaş, harp ve muharebe birbirinin yerine kullanılabilen kelimelerdir. Burada çocuk, sadece bu kelimelerden biri ile değerlendirilmektedir. Oysa kelime zenginliği diye adlandırabileceğimiz “kelime derinliği ve esnekliği” üzerinde fazla durulmamaktadır. Kelime derinliği, öğrencinin verilen kelimenin birden çok anlamını bilmesi; esneklik ise verilen anlamlar arasından cümle ortamı için uygun olanı seçebilmesidir. Okul yılları süresince kelime sayısı ve bilgisi önemli ölçüde artmaktadır (Akyol, 1998). Kelime

öğretimi sırasında öğrencilere bunların farklı anlamlarda kullanılabilmesine de dikkat çekmeli ve somut örneklerle dayalı çalışmalara yer verilmelidir.

## 2. Kelime Öğretiminin Önemi

Öğrencilerin okuduklarını, dinlediklerini anlamaları, sözcükleri doğru anlamlandırmalarına bağlıdır. Kelime dağarcığı zengin bireylerin, okuma, dinleme, konuşma ve yazma becerilerini daha etkili kullanmaları doğaldır. Torgesen' e (1986) göre başarılı okuyucular genellikle 2. veya 3. sınıfın sonlarına doğru, kelime tanıma becerilerini otomatik hâlde kullanıyorlar. Kelime tanıma ve anlama arasındaki ilişkiyi Harris ve Sipay (1990) doğruluk ve hız açısından ele almaktadır. Yazılı metinlerde çoğu kelimenin doğru tanınmayışı anlamayı olumsuz yönde etkilemektedir. Hatta tanınamayan kelimeler metinde anahtar kelimeler olunca, sayıları az da olsa anlamayı olumsuz yönde etkilemektedir. Birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda kelimeyi doğru tanıma ile anlama arasındaki korelasyonel ilişki .80, daha sonraki sınıflarda (4.,5. sınıflar) bu ilişki .65 civarındadır (Harris ve Sipay (1990). İlk sınıflarda ilişkinin yüksek olması, bu sınıflarda yazılan metinlerin sınırlı sayıdaki kelimelerle oluşturulması, cümle yapılarının daha basit olması ve kullanılan kavramların daha kolay ve somutlaştırılabilir olmasındandır (Akyol, 1998). Kelime dağarcığının zenginliği, öğrencilerin diğer derslerdeki başarılarını da etkilediği bilinmektedir. Öğrencilerin, okuduklarını veya dinlediklerini tam ve doğru olarak anlaması; anladıklarını, düşünüp tasarladıklarını söz ve yazıyla etkili biçimde anlatması kelime servetinin zenginliğine (Sever, 2000:13) bağlıdır. Kelime dağarcığını geliştirmenin en verimli ortamı da Türkçe dersleridir. Türkçe dersinde yapılan sözcük dağarcığını zenginleştirme çalışmaları, öğrencilerin hem dili iyi kullanmalarını hem de düşünce geliştirmelerini sağlar. Dil öğrenmek düşünmeyi öğrenmekle aynıdır, çünkü düşünce dilin ürünüdür. Kelime dağarcığının, dil ile ilgili olan gramer, fonoloji, morfoloji vb., konuların öğretilmesinde de önemli bir yeri vardır. Aygün (1999: 7), “yeterli bir sözcük dağarcığı olmayınca ne fonetik ne de iletişim çalışmaları yürütülebilir.” Öğretim hayatını eğlenceli hâle getirerek sevdirmeye, okuma alışkanlık ve zevki edindirmeye, derslerdeki başarıyı artırma planlı dil ve onun küçük birimleri olan kelimeleri edindirmeye çalışmaları ile yakından ilişkilidir.

### **3. Ders Kitaplarının Kelime Öğretimindeki Yeri**

Öğretim faaliyetlerinde çok değişik araçların geliştirilmesine rağmen, ülkemiz şartları dikkate alındığında ders kitabı öğretme ortamının önemli bir tamamlayıcısıdır. Özellikle ülkemizde ders araç ve gereçlerinin sınırlı olması sağlıklı bir öğretmen eğitiminin olmaması sebebiyle yazılan ders kitapları önemini korumaya hâlen devam etmektedir (Yalçın, 1996:24). Özbay'ın (2003:27) yaptığı araştırma Yalçın'ın bu görüşünü desteklemektedir: Araştırmanın ilgili bölümünde Türkçe öğretmenlerinin derslerinde kullandıkları öğretim materyalleri arasında, Türkçe dersi kitapları % 94,44 gibi bir oranla ilk sırayı almaktadır. Kitapların dışında yardımcı malzeme olarak dergi, gazete ve görsel-işitsel araçları kullanan öğretmenlerimizin oranı % 5,53'tür. Bu veriler, yazılı kaynak olarak kitapların dışında kullanılan gazete, dergi vb., materyallerin yok denecek kadar az olduğunu da göstermektedir.

Türkçe eğitimin amaçlarından biri de türlü etkinlikler yoluyla öğrencilerin kelime dağarcığını geliştirmektir. Türkçe dersi kitaplarında metinlerden sonra hem kitap yazarı "sözcük/sözlük çalışmaları" kısmına metinden bazı kelimeleri yerleştirmeden önce hem de öğretmen, sınıfta sözcük/sözlük çalışmalarına geçmeden önce şu sorulara cevap aramalıdır:

1. "Hangi sözcüklerin öğretilmesi gerekmektedir?"
2. Bir kitapta, bir ders saatinde, bir okuma parçasında kaç sözcük öğretilecek?
3. Bilinmeyen ve öğretilecek sözcüklerin oranı ne kadar olacak?
4. Bu sözcüklerin öğretimi için ne kadar zaman ayırmalı?
5. Bunlar ne kadar sıklıkla tekrarlanacak ya da ne kadar sıklıkla tekrarlanırsa öğrenci bunları öğrenebilecek?
6. Ders kitabının tamamında öncelikli olarak hangi sözcükler öğretilecek? Bunların öğretiminde görsel materyallerden nasıl yararlanılacak?
7. Hangi tür sözcüklerin öğretiminde daha çok uygulamaya gereksinim vardır?

8. Öğretmen bu sözcükleri öğretirken kitabın içinden veya dışından ne çeşitlilikte ve miktarda beklenmeyen ek sözcük vermek zorunda kalacaktır?" (McCullough, 1974:58-74; Akt: Pehlivan, 2003:85).

Sözcükler, anlamın küçük parçaları olduğundan onları sözlükteki anlamları ile öğrenmek yerine cümle içindeki anlamlarıyla öğretmek daha faydalı olacaktır. İlköğretim Türkçe dersi kitaplarında öğrencinin bilmediği varsayılan sözcüğün anlamı, cümlenin anlam bütünlüğü içerisinde verilmektedir. Sözcük öğretimi için ise, metindeki anlamı verilen sözcükleri, cümle içerisinde kullandırma çalışmaları yapılmaktadır. Sözcüklerin açıklanmasında, sözcüğün bildirdiği varlığın gösterilmesi, resmiyle tanıtılması, hareketinin yapılması, eş veya zıt anlamının verilmesi gibi yollar uygulanabilir (Göğüş 1978: 19). Ders kitaplarının hepsinde olamasa da bir kısmında sözcük öğretimi üzerinde özenle durulmakta, bu faaliyet sözcüğün *eş ve zıt anlamı*, *sesteşi ve mecaz anlamı* ile yapılmakta az da olsa bazı sözcüklerin cümlede kullanılmaları istenmektedir. Sözcüklerin yazımı, anlam esnekliği ve derinliğine bağlı olarak kullanımı öğretimi ile ilgili hiçbir etkinliğe yer verilmemektedir. Dahası bu etkinlikleri, aynı metinde vermenin güçlüğünü azaltmak veya sözcüklerin anlam esnekliği ve derinliğini kavratmak için onların tekrarı ve pekiştirilmesi amacıyla tekrar çalışmalarına incelediğimiz hiçbir kitapta yer verilmemektedir. Konunun daha da çapıcı bir yönü de Türkçe dersi kitaplarının öğrencilere kelime edindirmeye dair ortak bir ölçütlerinin olmayışdır (bkz. Karatay, 2004). Öğrencilere kazandırılacak kelime sayısını tespit etme, değerlendirme ve buna göre öğretim materyali hazırlama Millî Eğitim Bakanlığı ile ona bağlı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının önemli bir görevidir. Bu durumda öğrencilere kazandırılacak kelime sayısının sınıf seviyelerine göre tespit edilmesi gerekmektedir. Ders kitabı hazırlanmadan önce yapılan araştırmalar dikkate alınarak şu soruya cevap aranmalıdır: Öğrencilere sunulan Türkçe dersi kitabının kelime çeşidi ve sayısı ne kadar olmalıdır?

Kelime sayısına bağlı olarak kullanılacak kavramların seviyesi ve sayısı da etkilenecektir. Mevcut Türkçe dersi kitaplarında geçen kelimelerin öğretimi ile öğrencilerin zengin kelime hazinesine sahip olmayacağı ve kitapların buna yeteri kadar



katkı sağlamayacağı ortadadır. Öğretmen, ders kitabı dışında diğer basılı materyallerden gazete, dergi, broşür, hikâye, roman, çizgi roman, vb. kullanımı, bu materyallerde geçen kelimelerin öğretimi ile öğrencilerin kelime hazinesini geliştirme yoluna gitmelidir. Öğretmen, bazen de metin içinde geçen kelimelerin anlamlarını öğrencilerin sezmesini sağlamak için konuyla ilgili resimlerden faydalanabilir. Sınıf ortamına ne kadar çok yazılı ve resimli materyal girerse öğrencilerin kelime hazinesi ve kavram dünyası da o oranda gelişecektir. Fakat bu durum, özveriyi gerektirdiğinden onu her öğretmenden aynı şekilde beklemek eğitimi tesadüflere bırakmak olur. Bu çalışmaların sağlıklı yürütüldüğü ana dili ders kitapları bir an önce nitelikli yapıya kavuşturulmalıdır.

#### **4. Kelime Öğretiminde Materyal Kullanımı ve Çeşitli Etkinlikler**

Türkçe dersi kitaplarında geçen kelimelerin öğretimi, öğrencilerin zengin kelime servetine sahip olmasına yeteri kadar katkı sağlamadığı ortadadır. Öğretmen, ders kitabı dışında diğer basılı materyallerden gazete, dergi, broşür, hikâye, roman, çizgi roman, vb. kullanımı, bu materyallerde geçen kelimelerin öğretimi ile öğrencilerin kelime hazinesini geliştirme yoluna gitmeli, metin içinde geçen kelimelerin anlamlarını öğrencilerin sezmesini sağlamak için konuyla ilgili resimlerden faydalanmalıdır. Sınıf ortamına ne kadar çok yazılı ve resimli materyal girerse öğrencilerin kelime hazinesi de o ölçüde gelişir (Öz, 2001). Bilgen, (Aktaran: Cemiloğlu, 1998:213) tarafından yapılan araştırmaya göre, Millî Eğitim Bakanlığınca onaylanmış ders kitaplarının, eğitim ve bilimin ilkeleri ışığında incelendiğinde çok da mükemmel olmadığı; olmaması gereken bazı kelimelerin ders kitaplarında yer aldığı, olması gerektiği düşünülen kelimelerin ise olmadığı sonucu çıkmaktadır. İlkokul birinci sınıf kitaplarında sekiz heceli 'değerlendirilmesini' ve 'gruplandırdığımızda' kelimelerinin ve 26 kelimededen oluşan cümlelerin bulunması, Bilgen'in dikkate değer bir başka tespiti olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda, öğretmenin öğretmek istediği kelimelerin kullanıldığı yazılı ve sözlü materyalleri kullanması, kelime dağarcığının zenginleştirilmesi konusunda çok önemli hâle gelmektedir (Başaran, 2003). Ders kitaplarında bütün bu konular hakkında yeterli örnek bulmak çok zordur. Bu yüzden öğretmen, ders kitabı dışında başka materyallerden faydalanabilmelidir.

Teknolojik gelişmeler ışığında, öğrencilerin kelime hazinelerini geliştirmeye çalışmak aynı zamanda öğrenmeyi de eğlenceli hâle getirecektir. Bu amacı gerçekleştirmek için, bilgisayar programlarından yararlanılabilir. Örneğin ‘MTU Moonstar’ adıyla bilinen ve piyasada bulunan Türkçe dil kılavuzu, yazılan kelimenin doğru yazılığını gösterdiği gibi, eş anlamlılarını da göstermektedir. Bu ve buna benzer programlarda, oyunla kelime öğretimi (bkz. MTU Moonstar, adam asmaca) yapmak da mümkündür. Bu konuda Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Eğitim Teknolojileri Dairesi’ne önemli görevler düşmektedir. Aynı şekilde, öğretmenleri yetiştiren üniversitelere ve mesleğe başladıktan sonra öğretmenlerin bu teknolojileri kullanabilir hâle getirilmesi amacıyla, yine Millî Eğitim Bakanlığı Hizmetiçi Dairesi’ne önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir.

Kelime öğretiminin etkin ve öğrenilen kelimelerin kalıcı olmasını sağlamak için çeşitli etkinlikler yaptırılabilir. Bu etkinliklerden nasıl yapıldığını anlatmak başlı başına bir çalışma konusudur. Bunlardan kolay ve yaygın olarak yaptırılabilir olanları şunlardır:

- Her öğrenciye yeni öğrendiği kelimeleri yazacağı bir sözlük tutturmak.
- Öğrencilere sözlük aldırarak ve kullanımını özendirerek.
- Öğrenciye, kullanım sıklığı yüksek, günlük hayatta sürekli karşılaşılabilecek kelimeleri öncelikle öğretmek.
- Öğretilecek kelimeleri sözle ifadeden önce jest ve mimiklerle anlatmaya çalışarak, kelime somut bir varlığı veya nesneyi karşılıyorsa var olan şeyin kendisini veya resmini gösterme yoluna gitmek.
- Eyleme dayalı iş, oluş ve hareket bildiren bir kelime öğretiliyorsa bu eylemi uygulamak ve açıklamasını yapmak.
- İlköğretimin birinci kademesinde kelimeler zıt anlamlarıyla beraber (soğuk-sıcak gibi) kavratılmaya çalışılmalı, fakat ikinci kademedeki kelimeler eş anlamlarıyla da açıklanmaya çalışılmalıdır.

- Daha önce öğretilen kelimelerin tekrarını sağlamalı, bu da daha önce belirtildiği üzere programlı ve standart dil öğretecek ana dili ders kitabıyla mümkündür, ders kitabının ilerleyen ünitelerinde daha önce öğretilen kelimelerin farklı anlamlarda kullanılabileceği sezdirilmelidir.
- Aktif olarak kullanılmayan kelimelerin unutulmasını önlemek amacıyla düzeye uygun kitaplar belirleyerek bunların öğrenciler arasında zevkle okunmasını sağlamak.
- Ana dili ders kitaplarına yer yer ve olanaklar ölçüsünde yeni öğretilen kelimeleri içeren kare bulmacalar, şans oyunlarına benzer kelime veya deyim kullanımı öğreten çeşitli oyunlar yerleştirilmelidir. Bu durum öğrenciyi aynı zamanda entelektüel ve sosyal hayata da hazırlayacaktır.
- Öğretilen kelimelerin konuşma ve okuma esnasında telâffuzunun; yazılı anlatımda imlâsının doğru olup olmadığını dikkatle değerlendirmeli bu konuda öğrenciyi örnek olunmalı, gerekirse öğrencilere özel ilgi gösterilmelidir. Bunun için yazılı anlatım çalışmalarını dikkatle incelemek; yazılı anlatım çalışmaları yanında çeşitli konularda öğrenilen kelimeleri kullanmayı özendirerek çeşitli münazaralar yaptırılmalıdır.

## **5.Sonuç**

Kelime hazinesinin zenginleştirilmesi anlama ve anlatma temel dil becerilerinin geliştirilmesi ile yakından ilişkilidir. Temel kelime servetinin geliştirilmesi eğitim ve öğretimde kullanılacak araç-gerecin iyi tasarlanarak hazırlanması ile mümkündür. Ders kitabı, yardımcı kitaplar, başvuru kitapları, şayet temel kelime serveti dikkate alınarak hazırlanırsa bunlardan faydalanacak öğrencilerin kelime öğrenmeleri kolay olacak, buna bağlı olarak her alanda öğrencilerin başarısı artacak ve eğitimde istenen başarı yakalanacaktır. Ayrıca, öğrencilerin kelime hazinelerine göre hazırlanmış romanlar, hikâyeler, dergiler, gazeteler onların zihnî faaliyetlerini kuvvetlendirerek onlara okuma alışkanlık ve sevgisi kazandıracaktır. Bunların gerçekleşmesi için de; Türkçe ders kitabı hazırlanırken önceden belirlenen hedef ve stratejiler dikkate alınarak bir ünite ve

kitapta, eğitim-öğretim yılı boyunca, kaç kelimenin öğretileceği ile ilgili çalışmalar yapılmalıdır. Ana dili öğretiminin ilk aşaması olan ilköğretimin birinci kademesinde, kazandırılması gereken kelimelerin somut ve çocuğun yakın çevresiyle ilgili olmasına dikkat edilmeli, ders kitaplarındaki kelime öğretme faaliyetlerini destekler mahiyette, gerekirse kazandırılacak kavram ve kelimelerin resimleri, kavram kartları da hazırlanmalıdır.

Türkçe için, yaş ve düzeye göre hangi kelimelerin ne sıklıkla öğretileceği ile ilgili çalışmaların noksanlığı giderildikten sonra, kitaplarda öğretilmek için seçilen kelimelerin, yazarların kişisel deneyim ve tercihlerine bırakılmaması için, gerekirse yeniden metinler oluşturulmalıdır. Ayrıca, kitaplarda kelime dağarcığını geliştirmeyle ilgili bir kere öğretilen kelimelerin tekrar ve pekiştirme alıştırmalarının ne kadar sıklıkta olacağı da konu uzmanlarının çeşitli çalışmalarıyla belirlenmelidir. Çocuğun yaş, düzey ve ihtiyaçlarına göre hangi kelimelerin ele alınıp ne kadar öğretileceği yanında, Türkçe ders kitaplarındaki sözcük çalışmalarında çeşitli alıştırmalar, oyun ve bulmaca gibi çalışmalara ne kadar ve nasıl yer verileceği üzerine de, yine uzmanlarınca çeşitli etütler ve araştırmalar yapılmalıdır.

## Kaynaklar

- Akyol, H. (1997). Kelime Öğretimi. *Millî Eğitim*, (134), 46-47.
- Akyol, H. (1998). *Kelime Tanıma ve Okumaya Etkisi*. VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Sempozyumu Bildirileri, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları. C.I, s.677-684.
- Alperen, N. (2001). *Türkçe Okuma ve Yazma Eğitim Rehberi*, 7. Baskı, Ankara: Alperen Yayınları.
- Aygün, M. (1999). Yabancı Dil Dersinde Sözcük Öğretimi ve Sözcük Dağarcığını Geliştirme Teknikleri. *Dil Dergisi*. (78), 5-16.
- Başaran, M. (2003). *İlköğretim 4. Ve 5. Sınıflarda Öğretmenlerin Türkçe Derslerinde Öğretim Materyalleri Kullanma Durumları*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Göğüş, B. (1978). *Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Öğretimi*. Ankara: Gül Yayınevi.
- Güleryüz, H. (2002). *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Harris E.J. ve Sipay E.R. (1990). *How To Increase Reading Ability, A Guide To Developmental And Remedial Methods*, New York: Longman.
- Harris E.J. ve Sipay E.R., (1990). *How to Increase Reading Ability, A Guide to Developmental and Remedial Methods*, Longman: New York.
- Kantemir, E. (1997). *Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Karatay, H (2004). *İlköğretim II. Kademe Türkçe Ders Kitaplarının Ortak Kelime Kazandırma Yönünden Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Korkmaz, Z (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mc.Cullough, M. C. (1974). *Preparation of Textbooks in Mother Tongue: A On ide far Those Who Write and Those Who Evaluate Textbooks in Any Langitage*. New Delhi: National Institute of Education.
- Özbay, M. (2003). *Öğretmen Görüşlerine Göre Ankara Merkez İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*. Ankara: Gölge Ofset Matbaacılık.
- Phelivan, A. (2003). Türkçe Kitaplarında Sözcük Dağarcığını Geliştirme Sorunu ve Çözüm Yolları. *Dil Dergisi*. (122), 84-92
- Sever, S. (2000). *Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Torgesen, J.K. (1986). Computers and cognition in reading: A focus on Decoding fluency. *Exceptional Children*. October, (53), 157-162.
- Tosunoğlu, M. (1998). *İlköğretim Okullarına Başlayan Öğrencilerin Okuma Yazmayı Öğrenmeden Önceki Kelime Serveti Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Tosunoğlu, M. (1999). "Kelime Servetinin Eğitim Öğretimdeki Yeri ve Önemi", *Millî Eğitim Dergisi*, 144: 71-73.
- Tosunoğlu, M. (1999). Kelime Servetinin Eğitim ve Öğretimdeki Yeri ve Önemi. *Millî Eğitim*, (144), 71-73.
- Türkçe Sözlük (1998). 9.baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Vardar, B. (1998). *Açıklamalı Dil bilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: ABC Yayınları.
- Yalçın, A ve G. Ü. Yalçın. (1997). *Türkçe Öğretim Yöntemlerine Yeni Bir Yaklaşım*. Ankara.
- Yalçın, A. (1996). Türkçe Ders Kitaplarının Planlanması ve Yazılması. *Türk Yurdu*, (107), 24-27.